Tom 17/2025, ss. 429-434
ISSN 0860-5637
e-ISSN 2657-7704
DOI: 10.19251/rtnp/2025.17(20)
www.rtnp.mazowiecka.edu.pl

Marcin Lutomierski
m.lutomierski@umk.pl
ORCID ID: 0000-0002-3272-2046

Korespondencja ze świata skamandrytów i emigrantów

Rec.: Mieczysław Grydzewski, Kazimierz i Halina Wierzyńscy, *Listy*, t. I–IV, opracowała Beata Dorosz przy współpracy Pawła Kądzieli, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2022.

Correspondence from the world of Skamandrites and emigrants

Streszczenie
Recenzja: Mieczysław Grydzewski, Kazimierz i Halina Wierzyńscy, *Listy*, t. I–IV, opracowała Beata Dorosz przy współpracy Pawła Kądzieli, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2022.

Słowa kluczowe: literatura polska XX wieku, emigracja polska, edytorstwo naukowe

Abstract
Review of: Mieczysław Grydzewski, Kazimierz and Halina Wierzyński, Listy [Letters], Vols. I–IV, edited by Beata Dorosz in collaboration with Paweł Kądziela, Publishing House of the Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences, Warsaw, 2022.

Keywords: Polish literature of 20-th century, Polish emigration, scientific editing

Recenzowana edycja jest kontynuacją i zarazem ostatnim ogniwem wydań korespondencji skamandryckiej triady: Mieczysława Grydzewskiego, Jana Lechonia i Kazimierza Wierzyńskiego, przygotowanych przez uznanych edytorów Beatę Dorosz i Pawła Kądzielę [Zob. wcześniejsze publikacje: Grydzewski, Lechoń. 2006; Lechoń, Wierzyński. 2016]. Niniejszy, czterotomowy zbiór listów Grydzewskiego oraz małżeństwa Wierzyńskich, finalizuje duży projekt edytorski, dzięki któremu literaturoznawcy, historycy, dziennikarze i inni czytelnicy zainteresowani kulturą polską XX wieku otrzymali cenną wiedzę z rozproszonych i trudno dostępnych listów znanych emigracyjnych autorów.

Przypomnijmy, że Mieczysław Grydzewski (1894–1970) był współtwórcą i wieloletnim redaktorem naczelnym czasopism zasłużonych dla kultury polskiej w kraju i na emigracji takich, jak: „Skamander", „Wiadomości Literackie", „Wiadomości Polskie, Polityczne i Literackie", „Wiadomości". Ponadto wydawał antologie i pisał liczne felietony, szkice i recenzje. Kazimierz Wierzyński (1894–1969) był jednym z najważniejszych poetów grupy poetyckiej Skamander, a później emigracji niepodległościowej. Tworzył także prozę i – jak mówią edytorzy jego listów – był tytanem epistolografii. Do dziś jest znany dzięki swojemu bogatemu dorobkowi, dosyć licznym edycjom twórczości (w kraju i na emigracji), badaniom literaturoznawczym, a także obecności w edukacji szkolnej. Redaktor i poeta nie tylko przyjaźnili się (choć z przerwami w kontakcie), lecz także współpracowali ze sobą przez dekady i obaj zdecydowali, że nie wrócą do powojennej Polski. Natomiast Halina Wierzyńska (1903–1980) była tłumaczką, przez krótki czas

sekretarką „Wiadomości", a prywatnie zaś – drugą żoną Kazimierza. W prezentowanym wydaniu korespondencji jest autorką bądź adresatką kilkudziesięciu listów, jak również autorką wielu fragmentów (dopisków) korespondencji męża.

Zawartość recenzowanej edycji stanowią 1103 listy z lat 1920–1969, a więc okresu burzliwych wydarzeń w dziejach Polski i świata. Jest to korespondencja w większości przechowywana w Bibliotece Polskiej POSK w Londynie oraz Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku, dotychczas przywoływana lub publikowana jedynie fragmentarycznie. Z okresu przedwojennego pochodzi jedynie pięć listów. Mamy tu więc do czynienia przede wszystkim z korespondencją tworzoną poza ojczyzną, dlatego warto zwrócić uwagę na wielowymiarowość źródła, jakim jest korespondencja emigrantów. Listowne dialogi prowadzone na obczyźnie pełniły bowiem rolę szczególną. Ze względu na duże rozproszenie ówczesnej (i nie tylko) polskiej emigracji, zamieszkującej niemal wszystkie kontynenty, należy przypomnieć, że ta forma komunikacji zastępowała nie tylko bezpośredni kontakt, lecz także życie literackie (jako forma odzewu czytelniczego, a nawet krytyki literackiej). Jak konstatuje słynny badacz historii emigracji o rodowodzie wojennym Rafał Habielski:

> *Przez lata listy były, jeśli nie jedynym, to jednym z najważniejszych instrumentów utrzymywania kontaktu między osobami mającymi poczucie łączących je więzi, które z różnych powodów nie mogły być razem. Były formą dialogu, tym ważniejszego i potrzebniejszego, że w wielu wypadkach stanowiły jedyny przejaw życia towarzyskiego, umożliwiając podtrzymanie dawnych, przedwojennych, znajomości i przyjaźni. [...] Listy nadawały rytm i sens życiu, organizowały egzystencję. Wypada zwrócić uwagę na jeszcze jedną sprawę, mianowicie emigracja rozumiana jako stan ducha, identyfikowana z poczuciem bycia poza, oddalenia i oderwania, sprzyjała korespondowaniu, listy stanowiły dowód przynależności do wspólnoty, zachowania więzów i więzi, rekompensując różnego rodzaju przypadłości dotykające*

> *ludzi, którym przyszło mieszkać poza krajem – wyobcowanie, samotność, poczucie deklasacji, trudne na ogół warunki życia* [Habielski. 2020].

Tematyka listów w niniejszym wydaniu jest bardzo różnorodna, w sposób mniej lub bardziej przyczynkarski dotyczy wielu zagadnień, m.in.: bieżących informacji o samopoczuciu, procesie twórczym i wykonywanych zajęciach, ówczesnych wydarzeń krajowych i światowych, życia literackiego i wydawniczego, uchodźczych i emigracyjnych trosk, a także Polski międzywojennej. W tym korespondencyjnym dialogu przewija się galeria mniej lub bardziej znanych postaci (od Andersa przez Churchilla, Giedroycia czy Mickiewicza do Żeromskiego) – opisywanych lub wzmiankowanych. Wiele jest tu również informacji, relacji, anegdot i plotek. Warto podkreślić, że indeks osób w różny sposób przywoływanych w listach obejmuje prawie 80 stron. Ponadto edycja zawiera indeks tytułów utworów Kazimierza Wierzyńskiego – niezwykle cenny dla badaczy i dydaktyków literatury. Dodajmy, że oba wykazy sporządził Andrzej Piotr Lesiakowski.

Beata Dorosz i Paweł Kądziela nie tylko dotarli do tej rozproszonej korespondencji, ale – co jest równie istotne – udostępnili ją w takiej formie tekstowej, która nawet po uzasadnionej modernizacji ortografii i interpunkcji zachowuje właściwości oryginalnych stylów autorskich. Edytorzy uporządkowali ten istny „las listów" w kolejności chronologicznej i dokonali standaryzacji nagłówków, które zachowują ten sam schemat. Oto przykład: „547 (to jest numer listu – dopisek ML) K. Wierzyński do M. Grydzewskiego [15 marca 1955]". Pod tekstem listu znajduje się metryczka: „Maszynopis na szaroniebieskim papierze lotniczym (po złożeniu stanowił kopertę), z dopiskiem i podpisem ołówkiem. Stempel pocztowy: SAG HARBOR, N.Y.., MAR 15, 1955. Nadawca: K. Wierzyński // P.O. Box 525 // Sag Harbor, L.I., N.Y., Adresat: Mr. M. Grydzewski // 54, Bloomsbury Street // London, W.C.1. // England. Znak Grydzewskiego Z granatowym długopisem" [Grydzewski, Wierzyńscy, t. III: 294]. Po takich metryczkach znajdują się przypisy do listów – bardzo różnej długości; niekiedy obszerne.

W nich szczególnie uwidacznia się erudycja i doświadczenie komentatorów. Dorosz i Kądziela ze znawstwem i wyczuciem poruszają się po rozległych obszarach wiedzy, zwłaszcza historycznej, filologicznej i bibliologicznej. W odpowiednich proporcjach prowadzą w pewnym sensie równoległy do treści komentarz, objaśniający m.in. o kim (tu: najważniejsze fakty biograficzne lub odesłanie do właściwej literatury przedmiotu) albo o czym (tu np.: publikacja z dokładnym adresem bibliograficznym; wydarzenia społeczno-kulturalne z informacjami o dacie, miejscu, charakterze) mówi korespondencja pisarzy. Efekty tej ogromnej pracy są jednym z wyznaczników wysokiej jakości edycji.

Treści listów i komentarzy do nich dopełniają zamieszczone w każdym tomie (na końcu) reprodukcje zdjęć obrazujących różne konteksty biografii autorów korespondencji. Są to m.in. portrety i zdjęcia grupowe, okładki książek, winiety i strony czasopism, pocztówki (ze zbiorów instytucji zagranicznych oraz toruńskiego Archiwum Emigracji).

Tekstologiczno-edytorskie wysiłki Beaty Dorosz, Pawła Kądzieli i współpracowników wydawniczych przyniosły znakomite efekty zarówno merytoryczne, jak i redakcyjne. Dlatego niniejsza edycja listów może być inspiracją i wzorem do naśladowania dla wielu wydawców naukowych [por. Lutomierski 2015]. Mój skromny i nieco późny głos na temat tej niezwykle starannie przygotowanej edycji jest formą upomnienia się o docenianie roli edytorstwa naukowego, dzięki któremu kolejni badacze i popularyzatorzy, a także czytelnicy nieprofesjonalni mają odpowiedni dostęp do cennych źródeł wiedzy o XX-wiecznej kulturze polskiej, zwłaszcza tej powstającej na obczyźnie.

Bibliografia

Grydzewski Mieczysław, Lechoń Jan. 2006. Listy 1923–1956, t. 1, oprac. Beata Dorosz. Warszawa Wydawnictwo „Więź” 2006;

Grydzewski Mieczysław, Wierzyńscy Kazimierz i Halina. 2022. Listy, t. I–IV, opracowała Beata Dorosz przy współpracy Pawła Kądzieli, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk.

Habielski Rafał. 2020. *Listy – dowód przynależności do wspólnoty* (rozmowa), https://www.teologiapolityczna.pl/prof-rafal-habielski-listy-czyli-dowod-przynaleznosci-do-wspolnoty [dostęp: 20.01.2020].

Lechoń Jan, Wierzyński Kazimierz. 2016. Listy 1941–1956, oprac. Beata Dorosz przy współpracy Pawła Kądzieli. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk.

Lutomierski Marcin, 2015. *Edytorstwo dzieł literackich w „polskim Londynie" (1940–1990). Zagadnienia i postulaty badawcze*. „Sztuka Edycji. Studia Tekstologiczne i Edytorskie", nr 2.